

Особливості тимчасового доступу до документів та їх огляду під час розслідування економічних злочинів

Шаповал О. В., здобувач кафедри правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Під час розслідування більшості економічних злочинів тимчасовий доступ до документів є невідкладним заходом забезпечення кримінального провадження, що проводиться на початковому етапі розслідування. Оскільки операції з коштами підприємства, установи чи організації знаходять відображення, перш за все, у документах, то їх своєчасне вилучення з метою використання в якості доказів є першочерговим завданням органів досудового розслідування.

За підставою інформаційної значимості документів для розслідування економічних злочинів можна виділити кілька їх груп: 1) нормативно-правові акти, що визначають правила формування, розподілу і використання коштів. Вказані документи не є предметом вилучення або обшуку, не залучаються до кримінального провадження, однак вони вивчаються слідчим, можуть використовуватись при проведенні слідчих (розшукових) дій, складанні процесуальних документів; 2) планові документи, якими визначаються підстави надання, обсяг, розподіл та цільове призначення коштів; 3) документи, що визначають посадове становище, компетенцію службової особи, яка є суб'єктом злочину. Під час огляду та вивчення вказаних документів необхідно звернути увагу на обсяг повноважень службової особи стосовно виконання функцій щодо використання коштів, які стали предметом злочину, або щодо видання нормативно-правових чи розпорядчих актів у економічній сфері; 4) документи, що визначають організаційно-правовий статус та джерела фінансування підприємства, установи, організації, де було вчинено злочин; 5) документи бухгалтерського обліку та фінансової звітності; 6) документи, що свідчать про укладання певних договорів та є підставами для їхньої оплати; 7) казначейські (банківські) документи; 8) документи, що складаються при розрахунках; 9) чорнові записи та неофіційне листування службових осіб, що мають значення для кримінального провадження (робочі зошити, записники тощо); 10) нормативно-правові або розпорядчі акти, що змінюють доходи і видатки бюджету підприємства всупереч встановленому законом порядку, видані службовою особою або затверджені її наказом; 11) документи, пов'язані з прийняттям та реєстрацією нормативно-правових або розпорядчих актів; 12) інші документи, що можуть бути джерелом доказової інформації у конкретних випадках розслідування економічних злочинів.

Результативність обшуків, проведених з метою вилучення документів значною мірою залежить від ретельної підготовки та правильного вибору і застосування слідчим тактичних прийомів його проведення. Етап підготовки включає комплекс дій, спрямованих на вирішення таких тактичних завдань:

а) визначення переліку документів, які необхідно вилучити; б) визначення державних органів, підприємств, установ чи організацій, в яких знаходяться документи, що підлягають вилученню; в) визначення місця та часу проведення; г) визначення кола осіб, участь або присутність яких необхідна при проведенні; ґ) збір відомостей про осіб, у яких буде проводитися обшук і вилучення документів.

З метою визначення переліку документів, які необхідно вилучити, слідчий повинен: а) ознайомитись із нормативними актами, якими встановлюються порядок та особливості документального оформлення операцій з коштами; б) ознайомитись із особливостями діловодства, нормотворчого процесу та ведення бухгалтерської документації в даному державному органі, на підприємстві, в установі чи організації. З цих питань доцільно отримувати консультативну допомогу спеціалістів.

Визначення місця та часу проведення вилучення документів. У більшості випадків виникає необхідність вилучення документів: у державних органах чи бюджетних установах, що надавали кошти, що потім стали предметом злочину, або з якими узгоджувались видані нормативно-правові (розпорядчі) акти (вищестоящі, кредитні установи, фонди і т.п.); в установах, підприємствах і організаціях незалежно від форм власності, що отримували кошти, при використанні яких були допущені порушення, або які отримували для виконання незаконні нормативно-правові (розпорядчі) акти; в установах чи підприємствах, з якими порушники мали господарські зв'язки; у банках і територіальних органах державного казначейства, в яких мають поточні чи бюджетні рахунки установи, службові особи яких вчинили економічний злочин; у місцевих фінансових органах; у контрольних підрозділах, аудиторських підприємствах; у державних органах, які проводили реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності або видавали дозволи на заняття певними видами підприємницької діяльності; у державних або недержавних архівах (якщо бухгалтерська та інша документація установи здана в архів).

Під час розслідування може виникати необхідність у вилученні документів і в інших установах та в окремих осіб, якщо є точні відомості про те, що в їхньому розпорядженні є документи, які мають значення для провадження. Процесуальний порядок вилучення документів (в результаті проведення огляду, обшуку чи тимчасового доступу до документів) визначається слідчим із врахуванням слідчої ситуації, що склалася.

При проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Огляд як окрему слідчу (розшукову) дію обов'язково необхідно проводити щодо документів - письмових доказів, які були вилучені під час огляду місця події або обшуку, але не були при цьому оглянуті.

При розслідуванні економічних злочинів вивчення документів є аналітичною діяльністю, що безпосередньо не фіксується у процесуальних документах. Але її значення важко переоцінити. Вона є невід'ємною частиною роботи слідчого під час розслідування (при підготовці таких слідчих (розшукових) дій, як допит свідків, підозрюваних та інших). Вивчення документів при розслідуванні економічних злочинів відрізняється від їхнього огляду тим, що: а) весь масив документів аналізується у взаємозв'язку, а не кожний окремо, як при огляді; б) аналізу піддається значно більш широке коло документів ніж при огляді; в) ця діяльність не регулюється нормами КПК України, її результати не фіксуються в окремих процесуальних документах; г) вивчення документів проводиться на протязі всього досудового розслідування; г) якщо при огляді дослідженню підлягає в основному форма документів, то вивчення спрямоване, перш за все, на встановлення і оцінку певних даних, які містяться в їхньому змісті.

Вивчення документів у провадженнях про економічні злочини здійснюється для вирішення таких завдань: а) ознайомлення з характером та особливостями фінансової, господарської, нормотворчої діяльності установи; порядком ведення бухгалтерського обліку, складання та подання фінансової звітності; особливостями діловодства; станом фінансової та службової дисципліни; особливостями внутрішнього та зовнішнього контролю за відповідними операціями і т.п.; б) встановлення обставин, що входять у предмет доказування чи мають суттєве значення; в) підготовка до проведення окремої слідчої (розшукової) дії (тимчасове вилучення документів, допиту, огляду і т.д.).

У кримінальних провадженнях про економічні злочини особливу увагу необхідно приділяти вивченню документів із різноманітними резолюціями, підписами, помітками підозрюваного, оскільки вони вказують на безпосереднє відношення певної службової особи до дій, які відображені в документах. Об'єктами вивчення можуть бути і документи, що складаються у зв'язку з розслідуванням і відбивають результати відповідних слідчих (розшукових) та інших дій, а саме: акти ревізій, висновки судових експертиз, протоколи допитів тощо.